

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 5 (7)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

5

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Minojiddinov A.A. Meva-sabzavot tarmog‘i korxonalarini boshqarishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish yo‘llari	8
Mirzayev A.T., Dilnozaxon M. O‘zbekistonda turizm marketingi samaradorligini baholash va uni takomillashtirishning integratsiyalashgan mexanizmi.....	12
Shavkatov A.Sh. O‘zbekistonda kichik biznes rivojlanishining institutsional va makroiqtisodiy asoslari.....	16
Махамаджанов М.М. Инновационная трансформация банковского сектора Узбекистана: общесистемные тенденции и финансовые результаты.....	20
Sativaldiyeva G.X. IFRS 16 “Ijara” xalqaro standartiga muvofiq ijara hisobidagi o‘zgarishlar.....	24
Ismailov X.M. Aloqa korxonalari moliyaviy barqarorligini ta‘minlash metodologiyasini takomillashtirish masalalari.....	28
Yusubov I.I. Mintaqada iqtisodiyotni barqarorlashtirishda raqamli xizmatlarning rivojlanishi.....	32
Saidaxmedov N.X. Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoiyatini shakllanishi va rivojlanishining zamonaviy nazariyalari.....	35
Istamqulov D.Q., Danyarova F.B. Milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni takomillashtirish yo‘llari.....	40
Aipova I.I. Resurs samaradorligini baholashning nazariy usullari va ko‘rsatkichlari.....	43
Mirzaraximova A.A. Tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish samaradorligini oshirish yo‘llari.....	49
Xalmirzaev A.A. Yer va suv resurslaridan samarali foydalanishda hududiy ixtisoslashuvning ahamiyati va iqtisodiy samaradorligi.....	53
Sidikov Z.A. Sirdaryo viloyatida sanoatlashtirish jarayonining hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta‘siri.....	59
Usmanova N.Y. Raqamli iqtisodiyotda menejment qarorlarini qabul qilishda innovatsion texnologiyalarning roli.....	63
Ergashev R.X., Rajabaliyeva I.A. Transport-logistika infratuzilmasini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish.....	67
Raximova D.S. Barqaror restoran amaliyotlari: oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish va qayta ishlashning innovatsion yondashuvlari.....	70
Narzullayeva X.A. Investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishning xalqaro tajribalari.....	76
Muxitdinov Sh.Z. Kichik agrobiznes subyektlarida mahsulotlar eksportini rivojlantirishga ta‘sir etuvchi omillar.....	84
No‘monov O.O‘. Agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatiga ta‘sir etuvchi makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy omillarni kompleks baholash.....	88
Yeshimbetov U.X. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish.....	92
Raximova K.N. Tadbirkorlik sharoitida yashil biznesni tashkil etish va rivojlantirishining o‘ziga xos xususiyatlari	97
Хошимов П.З., Тўрахожайев Х.Х. Ислоний банкларнинг ишлаш таомойиллари ва ислон молия тизимининг Ўзбекистон иқтисодиётига таъбиқи.....	100
Sattarov R.A. An integrated methodological framework for evaluating and forecasting interregional economic cooperation: an input-output approach (evidence from Uzbekistan).....	107
Farmanov J.Z. Mintaqada asalarichilik ekotizimining tamoyillari va ekologik-geografik xususiyatlarini takomillashtirish	111
Qurbonov A.B. Janubiy iqtisodiy rayonda qishloq xo‘jaligi orxonlarining tarkibiy o‘zgarishi va agrar kooperatsiyani rivojlantirish yo‘nalishlari.....	114
Тоштемиров Т.Т. Ўзбекистонда кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятини кенгайтиришда солиқ механизмларида фойдаланиш масалалари.....	119
Arziyev M.A. O‘zbekiston iqtisodiyotini transformatsiyalash sharoitida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari.....	122
Maxkamova S.Sh. Ekologik innovatsiyalar orqali yerni oqilona boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	127
Olimova N.X. Yashil moliyalashtirishning rivojlanish tendensiyalari hamda hozirgi amaliyoti: milliy kontekst	137
Zaylobitdinova H.X. Davlat oliy ta‘lim muassasalarining tijorat faoliyatini samarali boshqarish strategiyalari.....	141
Komilov A.I. Evolution of the catering industry in the context of digital technologies.....	145

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Sotvoldiyev N.N. Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda mehnat bozoriga ta'sir etuvchi omillar.....	149
O'rinov A.A. Sanoat tarmoqlarining investitsion imkoniyatlarini barqarorlik indikatorlari asosida boshqarish mexanizmlari.....	154
Ahmadaliyeva R.A. O'zbekistonda xufyona iqtisodiyotga qarshi kurashish samaradorligi.....	158
Uzganbayeva D.T., Alimova Sh.F. The role of investment strategies in transforming small business entities into large corporate structures.....	162
Goziyev M.Sh., Abdufattoyeva M. Sun'iy intellekt asosida iqtisodiy qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish.....	167
Qobilov H., Uzganbayeva D.T. O'zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning ro'li: so'nggi yillardagi islohotlar sharoitida iqtisodiy o'sish va bandlikka qo'shayotgan hissi.....	170
Sotiboldiyeva R., Uzganbayeva D.T. O'zbekistonda xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishda moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining ahamiyati.....	174
Маматкулов З.Ш. Хизмат кўрсатиш фаолиятининг шакллантириш ва бошқаришда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланишнинг инновацион йўналишлари.....	179
Shamsiddinov P., Uzganbayeva D.T. Iqtisodiyotning raqamlashtirishning afzaliklari va uning oqibatlari.....	185
Qosimov A.S. Jizzax viloyati mahallalarining qayta nomlanishi va demografik jarayonlar va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari.....	189
Qodirov A., Tulaganov E.J., Berdimurodov U.S. Inson kapitalini kapitalizatsiya qilish va samaradorligini oshirish.....	192
Saidkarimova M.I., Sobirov O.A. Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish yo'llari.....	199
Saidova M.J. Sanoat transformatsiyasi sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni (Andijon viloyati misolida)	203
Юсупов А.С., Пардаев Х.Ф. Динамическое управление международным портфелем акций: механизмы ребалансировки и преимущества глобальной диверсификации в условиях волатильности валютных рынков.....	206
Burxonov J.X., Soliyev I.I. Mehnat bozorini tartibga solishda innovatsion yondashuvlarning xorij tajribasi tahlili.....	213
Xaitbaev J.O. Mintaqa iqtisodiyotini barqarorligini ta'minlashda suv resurslaridan foydalanishning ko'p omilli ekonometrik modellari.....	217
Saidov U.S. Kichik tadbirkorlik subyektlarida ekologik innovatsiyalarni rag'batlantirishning moliyaviy yo'nalishlari.....	221
Nurmaxanmadov N.B. Iqtisodiyotning ekologiyaga ta'sir moyilligining oshib borishi muammosi.....	224
Xudayberdiyev K. Davlat xaridlarida elektron platformalar faoliyatini optimallashtirishda sun'iy intellektga asoslangan moderatsiya mexanizmlarining roli.....	230
Xolxo'jayev E.G'. Davlat xaridini tashkil etishda elektron savdolardan foydalanish samaradorligi hamda imkoniyatlari tahlili.	234
Rustamova F.A. Qishloq joylarda tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy samaradorligini baholash va uni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari.....	238
Ikromov A. Iqtisodiy jarayonlarni ekonometrik modellashtirishda integro-differensial tenglamalarning o'rni va ularni tadqiq etish.....	241
Sarimsakov B.R., Usmonov J.Q. Xorijiy mamlakatlarda inson kapitalidan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida samarali foydalanish tajribalari.....	245
Maraimov I.R. O'zbekistonda kambag'allikni kamaytirish va aholi turmush farovonligini oshirish.....	251
Yusupov Sh.B. Xorazm viloyatida sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini baholash va oshirish yo'llari: 2020–2025 yillar tahlili va 2030 yilga prognoz.....	256
Chintemirova D.Sh. Hududlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari.....	260
Xusanova Z.R. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning samaradorlik ko'rsatkichlari va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar.....	265
Tajiboyev S.O., Gulimboyev S.I. Moliyaviy siyosatning investitsiya muhitiga ta'siri.....	270
Tajiboyev S.O. G'aznachilikda to'lovlarni amalga oshirish.....	275
Xaydarov M., Baxtiyorov I. Innovatsion iqtisodiyot g'oyalari va ularni oliy ta'lim tizimi orqali qo'llashning nazariy asoslari.....	279
Ким Т.В., «Зарубежный опыт развития циркулярной экономики и её роль в формировании ресурсосберегающей модели экономического развития».....	286

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Saydullayeva R.U. Analysis of financial efficiency and profitability in the green economy: the role of IAS and IFRS standards.....	292
Galatov A.A., Karimova G.A. O‘zbekistonda Islomiy moliyaviy xizmatlar ko‘rsatuvchi nobank tashkilotlar faoliyati va strategik boshqaruv tizimining tahlili.....	296
Tursunov F.U. Oliy ta‘lim sifati monitoringini takomillashtirish mexanizmlarini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari... ..	300
Yakhshiboev R.E. Retrieval-augmented generative AI for smart learning content.....	303
Ergashev S.A. Sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish: ilmiy-nazariy va amaliy asoslar.....	307
Абдуллаева Р.Ғ., Тажибаева Н.Ф. Ўзбекистон иқтисодиётида инвестицияларнинг устувор йўналишлари ва ривожланиш истiqболлари.....	311
Sayfullayev J. Why organizations struggle to implement green management practices: key barriers and practical solutions.....	316
Sirojiddinov K.I. Korxonaning raqobatbardoshligini baholash usullari.....	319
Ibraximov X.S. Mintaqalarda tadbirkorlik muhitini shakllantirishda kichik biznesni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning o‘rni va mexanizmlari.....	324
Tajibayev K.Q. Farg‘ona vodiysida kichik biznes sub’ektlari raqobatbardoshligini oshirishning metodologik asoslari.....	328
Abdulxakimov Z.T. Barqaror rivojlanish evolyusiyasi va tarkibiy qismlari masalalari.....	332
Pazilidinov M.M. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlarning raqamlashtirish tajribasi.....	337
Жураева М.З., Ахмедов Р.М. Экосистема применения системного подхода в менеджменте транспортной инфраструктуры.....	341
Ахмедов Р.М. Основные требования к разработке системного подхода в менеджменте дорожного хозяйства Республики Узбекистан.....	348
Mamasiddiqova F.X. Qishloq xo‘jaligida mahallalar ixtisosligi: nazariy asoslar, regional tahlil va rivojlantirish istiqbollari.....	353
To‘rayev A.A. Mehnat bozorini texnologik transformatsiyalash sharoitida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlari.	358
Солиев И.И. Концептуальные основы институциональной автономии вузов в условиях модернизации системы образования Узбекистана.....	362
Xasanov S.Q. Sanoat korxonalarini rivojlantirishda modernizatsiya va klaster yondashuvining o‘rni.....	365
Murodov A. Aholining real pul daromadlarini va xarid qobiliyatini oshirishning nazariy asoslari.....	369
Карабаев Р.З. Искусственный интеллект в цифровой экономике Узбекистана.....	374
Rasulova Sh.A. Bozor iqtisodiyotida monopoliyaning mohiyati, shakllari va uning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’siri.....	378
Salimov A.F., Rasulova Sh.A. Bozor muvozanati va unga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar.....	381
Sattarova G.X. O‘zbekiston logistika bozorida yuk tashish xavflarini sug‘urta orqali kamaytirishning iqtisodiy samaradorligi.....	385
Муродхўжаева Ф.М. Махаллий саноатни шакллантиришда кластер ёндашуви ва 2030 йилгача трансформациянинг прогноз параметрлари (Наманган вилояти мисолида).....	389
Yoqubjonov R.R. Kichik biznes mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion yondashuvlar.....	396
Nasritdinov B.X. Risklarni integral baholash kichik biznesda moslashuvchan boshqaruv tizimi asbobi sifatida	400
Abdurazzoqov H.A. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonining hozirgi holati va tendentsiyalari.....	406
Turgunov M.M., Soliyev I.I. Milliy innovatsion tizim samaradorligini oshirishning strategik yo‘nalishlari.....	411
Kuzimuratova D.M. O‘zbekiston Respublikasida tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish.....	414
Soyibjonov I.S. Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlantirish.....	419
Axmadjanov I.I. Shaharlar va shahar aglomeratsiyalari mintaqalar va mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining drayveri.....	423
Odinayev G‘.J. Nogironligi bo‘lgan aholi qatlamini strategik sohalarda band qilish loyihalari.....	427
Abduvahobov V.B. Jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashishning global standartlari va O‘zbekiston tajribasi: kompleks tahlil.....	430
Қўзиева Н.Н. Билвосита солиқларнинг шаклланиши ва ривожланиб бориши.....	435

**SHAHARLAR VA SHAHAR AGLOMERATSIYALARI MINTAQALAR VA
MAMLAKATLAR IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANISHINING DRAIVERI**

**ГОРОДА И ГОРОДСКИЕ АГЛОМЕРАЦИИ ДРАЙВЕР СОЦИАЛЬНО-
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ И СТРАН**

**CITIES AND URBAN AGGLOMERATIONS AS DRIVERS OF SOCIO-ECONOMIC
DEVELOPMENT OF REGIONS AND COUNTRIES**

Axmadjanov Ilyosbek Ilxomjon o‘g‘li
Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada shaharlar va shahar aglomeratsiyalarining milliy va mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi drayverlik (harakatlantiruvchi kuch) roli ilmiy tahlil qilingan. Urbanizatsiya jarayonlari zamonaviy iqtisodiyotda shunchaki aholi punktlarining shakllanishi emas, balki innovatsion salohiyat, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish va raqobatbardoshlikning asosiy manbai sifatida qaraladi. Maqolada shahar tizimlarining mintaqaviy iqtisodiyotga ta’siri, aglomeratsiyalarda "shahar samarasi" (agglomeration economy) va resurslarning konsentratsiyasi iqtisodiy o‘sishni jadallashtiruvchi omil ekanligi nazariy jihatdan asoslangan. Tadqiqot doirasida urbanizatsiyani strategik boshqarish, infratuzilma integratsiyasi va innovatsion ekotizimlarni yaratish orqali hududlar barqarorligini ta’minlashning mexanizmlari yoritilgan. Maqola yakunida shahar aglomeratsiyalarini mintaqaviy rivojlanishning lokomotivi sifatida faoliyat yuritishini ta’minlovchi samarali boshqaruv yondashuvlari taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: shahar aglomeratsiyasi, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, iqtisodiy drayver, urbanizatsiya, mintaqaviy raqobatbardoshlik, strategik boshqaruv, innovatsion salohiyat, tizimli barqarorlik.

В данной статье представлен научный анализ драйверной роли городов и городских агломераций в национальном и региональном социально-экономическом развитии. Процессы урбанизации в современной экономике рассматриваются не просто как формирование населенных пунктов, а как основной источник инновационного потенциала, производства продукции с высокой добавленной стоимостью и конкурентоспособности. В статье теоретически обосновано влияние городских систем на региональную экономику, а также то, что "эффект города" (agglomeration economy) и концентрация ресурсов в агломерациях являются факторами, ускоряющими экономический рост. В рамках исследования освещены механизмы обеспечения устойчивости регионов посредством стратегического управления урбанизацией, интеграции инфраструктуры и создания инновационных экосистем. В заключение статьи предлагаются эффективные подходы к управлению, обеспечивающие функционирование городских агломераций в качестве локомотива регионального развития.

Ключевые слова: городская агломерация, социально-экономическое развитие, экономический драйвер, урбанизация, региональная конкурентоспособность, стратегическое управление, инновационный потенциал, системная стабильность.

This article provides a scientific analysis of the driving role of cities and urban agglomerations in national and regional socio-economic development. In the modern economy, urbanization processes are viewed not merely as the formation of settlements, but as a primary source of innovative potential, high-value-added production, and competitiveness. The article theoretically substantiates that the impact of urban systems on regional economies, the "urban effect" (agglomeration economy), and the concentration of resources in agglomerations are factors that accelerate economic growth.

The study highlights mechanisms for ensuring regional sustainability through strategic urbanization management, infrastructure integration, and the creation of innovative ecosystems.

The study highlights mechanisms for ensuring regional sustainability through strategic urbanization management, infrastructure integration, and the creation of innovative ecosystems. At the end of the article, effective management approaches are proposed to ensure that urban agglomerations function as the locomotive of regional development.

Keywords: urban agglomeration, socio-economic development, economic driver, urbanization, regional competitiveness, strategic management, innovative potential, systemic sustainability.

Hududlar va mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida shaharlarning tutgan o‘rni, avvalo, shahar hududida faoliyat yurituvchi iqtisodiy subyektlar uchun yuzaga keladigan aglomeratsiya samaralari bilan belgilanadi. Ushbu samaralar ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatish jarayonlarida xarajatlarning kamayishi, mehnat bozorining kengayishi hamda bilim va innovatsiyalarning tezroq tarqalishi orqali namoyon bo‘ladi. Natijada, shaharlar mintaqaviy va milliy iqtisodiyotda yuqori iqtisodiy faollik jamlangan hududlar sifatida shakllanadi. Ilmiy adabiyotlarda aglomeratsiya samaralarining ikki asosiy turi ajratib ko‘rsatiladi. Ulardan birinchisi shahar miqyosi, ya‘ni aholi sonining kattaligi bilan bog‘liq bo‘lib, urbanizatsiya iqtisodiyoti (urbanization economiyes) deb ataladi. Mazkur samaralar yirik shaharlar sharoitida infratuzilmaning nisbatan samarali ishlashi, mehnat resurslarining diversifikatsiyalashuvi va bozorlar hajmining kengayishi bilan izohlanadi. Xususan, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti hisob-kitoblariga ko‘ra, shahar aholisi sonining ikki barobarga ortishi mehnat unumdorligining 2–5 foizga o‘shishiga olib keladi. Bu holat urbanizatsiya jarayonlarining iqtisodiy samaradorlikka ijobiy ta‘sirini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi [1].

Aglomeratsiya samaralarining ikkinchi turi shahar hududida muayyan iqtisodiy faoliyat turi yoki iqtisodiy klasterning rivojlanish ko‘lami bilan bog‘liq bo‘lib, mahalliyashtirish iqtisodiyoti (localization economiyes) yoki ixtisoslashuv samaralari sifatida tavsiflanadi. Ushbu ta‘sirlar bir xil yoki o‘zaro bog‘liq tarmoqlarning hududiy jihatdan jamlanishi natijasida yuzaga keladi va ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Mahalliyashtirish iqtisodiyoti, ayniqsa, aholi soni nisbatan kam bo‘lgan shaharlar uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ularga alohida tarmoqlar yoki klasterlar doirasida yuqori darajadagi unumdorlikka erishish imkonini beradi.

Ilmiy adabiyotlarda aglomeratsion ta‘sirlarning asosiy manbalari sifatida tutashlik, birgalikda foydalanish va o‘rganish omillari ajratib ko‘rsatiladi. Tutashlik ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sub‘yektlarining hududiy yaqin joylashuvi natijasida transport va tranzaksiya xarajatlarning kamayishida namoyon bo‘ladi. Birgalikda foydalanish umumiy infratuzilma, malakali mehnat resurslari va ixtisoslashgan xizmatlardan bir vaqtning o‘zida foydalanish imkoniyatlari bilan bog‘liq bo‘lib, ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartiradi. O‘rganish esa bilim, tajriba va innovatsiyalarning subyektlar o‘rtasida tezkor tarqalishini anglatib, texnologik yangilanish va mehnat unumdorligining oshishiga xizmat qiladi. Mazkur uch omilning o‘zaro uyg‘unligi shaharlar va shahar aglomeratsiyalarini nafaqat umumiy iqtisodiy o‘shish markazlariga, balki muayyan tarmoqlar bo‘yicha ixtisoslashgan raqobatbardosh hududlarga aylantiradi. Natijada, mahalliyashtirish iqtisodiyoti mintaqaviy iqtisodiyotning tarkibiy rivojlanishini ta‘minlovchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi [2].

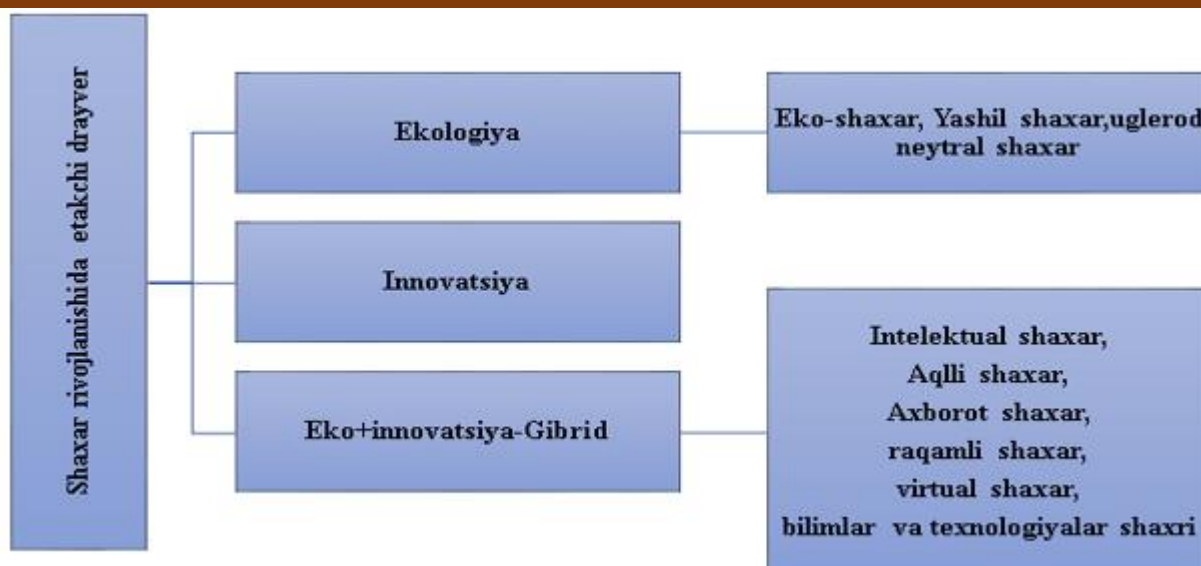
Aholi va iqtisodiy faoliyatning yuqori konsentratsiyasi mavjud bo‘lgan shahar hududlarida bilim, tajriba va innovatsiyalarning tarqalish jarayoni ancha tezlashadi. Innovatsion faoliyatning shaharlarda jamlanishi bunday hududlarda tez rivojlanayotgan firmalar ulushining yuqori bo‘lishini ta‘minlaydi hamda iqtisodiy o‘shish sur‘atlarini jadallashtiradi. Shu nuqtai nazardan, shaharlar va shahar aglomeratsiyalari hududida aglomeratsiya samaralarini kuchaytirishga xizmat qiluvchi jarayonlarni qo‘llab-quvvatlash iqtisodiy siyosatning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Infratuzilmani rivojlantirish, ixtisoslashgan klasterlarni shakllantirish va innovatsion muhitni rag‘batlantirish orqali shaharlar mintaqaviy va milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanish drayverlariga aylanishi mumkin [3].

1970-yillarning o‘rtalarida ilmiy adabiyotlarda “shaharning optimal kattaligi” masalasi bo‘yicha munozaralar faollashdi. Ushbu nazariy yondashuvga ko‘ra, shahar ma’lum bir o‘lchamga yetganda iqtisodiy afzalliklar bilan bog‘liq ijobiy samaralar va yirik shaharlarga xos bo‘lgan iqtisodiy, ijtimoiy hamda ekologik xarajatlar o‘rtasida muvozanat shakllanadi va aynan shu holat optimal hisoblanadi. Ya’ni, shahar hajmining ortishi bir tomondan ishlab chiqarish samaradorligi va xizmatlar xilma-xilligini oshirsa, ikkinchi tomondan infratuzilma yuklamasi, ekologik bosim va ijtimoiy muammolarning kuchayishiga olib keladi. 2000-yillarda ushbu masalaga qiziqish yana kuchaydi va “shaharning optimal o‘lchami” nazariyasi zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida qayta ko‘rib chiqildi. Xususan, Valter Kristallerning markaziy o‘rinlar nazariyasi hamda “shahar tarmoqlari” konsepsiyasining neoklassik talqini doirasida olib borilgan tadqiqotlar ushbu nazariyaga yangi mazmun bag‘ishladi. Ushbu yondashuvlar shuni ko‘rsatadiki, shahar hajmi uning iqtisodiy faoliyati, xizmatlar ko‘rsatish salohiyati va hayot sifati kabi miqdoriy hamda sifat ko‘rsatkichlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi, biroq shahar aholisining aniq optimal sonini belgilash ilmiy jihatdan mumkin emas. Mazkur xulosaga ko‘ra, muammo shahar aholisining sonida emas, balki shahar va umuman shaharlar tizimining samarali faoliyat ko‘rsatishida namoyon bo‘ladi. Bunda shaharning qanday funksiyalarni bajarishi, qanday mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqarishi, shuningdek, ularning hududiy va iqtisodiy tizimdagi o‘rni hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘ladi. Ayniqsa, zamonaviy sharoitda shaharlarning rivojlanishida xizmatlar sohasining ustuvorligi kuchayib borayotganligi, “optimal kattalik” tushunchasini qat’iy demografik mezonlar asosida emas, balki funksional va tizimli samaradorlik nuqtai nazaridan baholash zarurligini ko‘rsatadi [4].

Taraqqiyot, bilimlar, innovatsiyalar va boshqaruv samaradorligi bilan bog‘liq bo‘lib, ularni to‘g‘ridan-to‘g‘ri klassik omillarga nisbat berib bo‘lmaydi. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy shahar iqtisodiyotida intellektual va ijtimoiy xizmatlarning rivojlanishi innovatsion salohiyatni oshiradi, bilimlarning tez tarqalishini ta’minlaydi va yuqori qo‘shilgan qiymat yaratilishiga zamin yaratadi. Aynan shaharlar va shahar aglomeratsiyalari bunday faoliyat turlari uchun qulay muhitni shakllantiradi, chunki bu hududlarda mehnat bozori keng, bilim va texnologiyalar almashinuvi jadallashgan hamda aglomeratsiya samaralari kuchli namoyon bo‘ladi. Natijada, shahar iqtisodiyotining resursga emas, balki bilim va xizmatlarga yo‘naltirilgan modeli uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o‘rishni ta’minlovchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘ladi [5].

Boshqacha aytganda, qiymat yaratish modellaridagi tub o‘zgarishlarga olib keladigan innovatsiyalar, bir tomondan, ko‘pincha oldindan rejalashtirilmagan holda yuzaga keladi, ikkinchi tomondan esa, o‘z ta’sirini iqtisodiyotning deyarli barcha sohalariga yoyadi. Shu sababli innovatsiyalarni alohida ishlab chiqarish omili sifatida qat’iy chegaralash yoki ularni yaratish jarayonini aniq funksional bog‘liqliklar orqali ifodalash imkoniyati mavjud emas. Ya’ni, “innovatsiya funksiyasi”ni aniqlash — innovatsiyani ishlab chiqarish uchun qancha va qanday omillar zarurligini, shuningdek, u paydo bo‘lgach, aynan qaysi mahsulotda yoki qo‘shilgan qiymatda qanday shaklda namoyon bo‘lishini oldindan belgilash ilmiy jihatdan murakkab, ba’zan esa imkonsizdir. Innovatsiyalarning bunday xususiyatini sanoat taraqqiyoti tarixidagi muhim misollar orqali yaqqol ko‘rish mumkin. Jumladan, konveyer usulining joriy etilishi avtomobil ishlab chiqarish modelini tubdan o‘zgartirdi: ishlab chiqarishda qo‘llaniladigan omillar tarkibi va ularning nisbatlari qayta shakllandi, mehnat unumdorligi keskin oshdi hamda mahsulot tannarxi sezilarli darajada pasaydi.

Mazkur shahar rivojlanish modellari nafaqat nazariy konseptuallashtirish darajasida, balki amaliyotda joriy etish tajribasida ham o‘z ifodasini topmoqda. Xususan, shahar rivojlanishida ekologik omillarning ustuvorligini ta’kidlaydigan modellarni tavsiflashda turli, ammo mazmunan o‘zaro yaqin bo‘lgan terminlar qo‘llaniladi. Bular qatoriga “ekoshaharlar”, “yashil shaharlar”, “sog‘lom shaharlar”, shuningdek “uglerod neytral shaharlar” tushunchalari kiradi. Ushbu yondashuvlar shaharlarning ekologik barqarorligini ta’minlash, atrof-muhitga salbiy ta’sirni kamaytirish hamda aholining sog‘lom yashash muhitini shakllantirishga qaratilganligi bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, innovatsiyalar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi yetakchi omil sifatida namoyon bo‘ladigan shahar rivojlanish modellari ham keng tarqalgan.

1-rasm. Shahar rivojlanishida yetakchi drayver [1]

Yangi urbanizm shaharlarni loyihalashtirish va shahar makonini tashkil etishning modernistik tamoyillarini tanqidiy qayta ko‘rib chiqish to‘lqinida paydo bo‘lmoqda. Modernistik shaharsozlik paradigmasining yetakchi mafkurachilaridan biri Le Korbyuze shahar rivojlanishining eng muhim xususiyati sifatida vorisiylikni rad etib, avtomagistrallar orasida erkin tartibda joylashgan baland turar-joy "minora"laridan iborat yangi "Nurli shahar" barpo etish g‘oyasini ilgari surdi. Le Korbyuzening shaharsozlik konsepsiyasi keyinchalik asossiz ravishda "radikal" nomini oldi, chunki u "eski" binolarni buzib tashlash va ularning o‘rniga yangilarini qurishni nazarda tutgan[6]. Kanadalik-amerikalik urbanist va shaharliklar huquqlari uchun kurashchi J.Jekobsning mashhur va ko‘p tillarda bir necha bor qayta nashr etilgan kitobi bosilib chiqishi bilan urbanistik qarashlarning "qayta shakllanishi" — ijtimoiy yo‘naltirilgan burilish boshlandi. J.Jekobs shaharni rejalashtirishni bu jarayonga shaharliklarning o‘zlarini jalb qilmasdan amalga oshirib bo‘lmaydi, deb hisoblagan [7].

Bundan tashqari, jamoat joylarini obodonlashtirish, piyodalar va velosipedchilar uchun qulay harakatlanish sharoitlarini yaratish sog‘lom shaharlarni shakllantirishga yordam beradi. Piyoda, velosipedda (samokat, rolikli konkida) harakatlanish, avtotransport harakatini kamaytirish orqali hududning umumiy ekologik farovonligiga sezilarli hissa qo‘shishdan tashqari, tabiiy ravishda ularning tibbiy xizmatlarga xarajatlarini kamaytirish orqali shahar aholisining salomatligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatar ekan, velosiped va piyoda yurish madaniyati shahar sog‘liqni saqlash siyosatining muhim elementi sifatida ham ko‘rib chiqilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. OECD, 2015, Governing the City, Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD)
2. Puga D. The Magnitude And Causes of Agglomeration Economies // Journal of Regional Science. 2010. N 50 (1). P. 203–219.
3. The State of European Cities 2016. Cities leading the way to a better future. European Commission/ UN HABITAT, 2016.
4. Обзор классических и современных теорий «оптимального размера города» представлен в докладе: Holzer M. et al. Literature Review and Analysis Related to Optimal Municipal Size and Efficiency, Rutgers School of Public Affairs and Administration. 2009. URL: http://www.state.nj.us/dca/affiliates/luarcc/pdf/final_optimal_municipal_size_&_efficiency.pdf.
5. Solow R. M. Growth Theory — An Exposition. Oxford University Press, 1970 (2nd ed. — 2006).
6. Le Corbusier. (1935). La Ville Radieuse (Nurli shahar). Paris: Éditions de l’Architecture d’Aujourd’hui.
7. Jacobs, J. (1961). The Death and Life of Great American Cities. New York: Random House.